

Mit? Kinek? Hogyan? – Függetleníthető-e egy hivatalos művész recepciója a politikától?

(Kisfaludi Strobl Zsigmond példája)

A művészet és a politika viszonyának sajátos vetületét képezi a mai értelemben vett „hivatalos” művészet kategóriájának 20. századi létrejötte, és ennek kapcsán a hozzá való viszonyulás alakulása. Az adott politikai hatalom művészeti reprezentációjában szorosan részt vállaló alkotók művészetének értékelése nem csupán szorosan, de túlságosan is szorosan kapcsolódott a rezsimhez, amelynek bukását követően a pozitív előjel többnyire automatikusan negatívra változott. Az egyes művészek megítélésében így a művészetileg immanens szempontok mellett különös hangsúlyt kapott a megrendelő, illetve a modell személye, vagy az előbbi által meghatározott és körülírt téma alapján történő véleményalkotás. Jó példa erre neves szobrászművészünk, Kisfaludi Strobl Zsigmond, aki hét évtizedes alkotópályája során művészileg több politikai berendezkedést is kiszolgált, recepciójában éppen ezért hosszú ideig ilyen művészetén kívüli, politikailag fűtött szempontok játszották a fő szerepet.

Előre kell bocsátani: a szobrász tehetségét, felkészültségét, szorgalmát senki nem kritizálta. Mégis rengeteg támadás érte, vitatták stiláris konzervativizmusát, a politikai szférához kötődő megrendelői körét, illetve témaválasztását, modelljeinek személyét, különböző szervezetekhez való kapcsolatait. A következő néhány példával az őt ért bírálatok természetrajzát, többnyire politikai motivációját szeretném megvilágítani.

Első köztéri szoborpályázati sikere a szentesi Horváth Mihály-szoborra való megbízás elnyerése volt 1913-ban. A döntést követően a sajtóban – a pályázaton hoppon maradt, néhány évvel korábban Stroblt még műtermi segédeként foglalkoztató Telcs Ede sugallatára – megvádolták, hogy tervét Izsó Miklós szegedi Dugonics-szobráról plagizálta. Az egyértelműen szakmai féltékenységre visszavezethető vádat a zsűri végül elutasította, mondván, hogy a két alak közötti egyetlen hasonlóság az, hogy mindkettő reve-rendát visel.

A tanácskormány bukása után az 1919. május 1-jei ünnepek kapcsán három példányban – igaz, csak gipsz változatban – felnagyított és felállított „Őszirózsás katona” című szobrának sikere, illetve a Népjóléti Bizottságban való szerepvállalása miatt érték támadások a szobrászt. Az indíttatás itt teljesen egyértelmű volt, a retorziókat azonban sikerült elkerülnie, amiben szerepet játszhatott a Szabadság téren felállított, szimbólum értékű irredenta szobrok egyikének, az Észak szobrának elvállalása. (Kutyaharapást szőrével...)

Két ízben is kárhoztatták szabadkőműves páholytagsága miatt. Először a húszas években, amikor szob-

rai gipsz modelljének tárolására próbálta megszerezni a Százados úti művésztelepen az övé mellett éppen megüresedett műtermet. Kérvényét a főváros az ügyben megkérdezett Zala György azon véleményére hivatkozva utasította el, hogy Strobl a betiltott szabadkőművesség egyik páholyának (Progressio páholy) tagja volt. Az ügy pikantériája, hogy ugyanez Zaláról is elmondható lett volna.

1938 októberének végén a Magyarország c. szélsőjobboldali lap „megjegyzéseket” közölt a Madách-szoborpályázat kapcsán, melyet hosszú procedúra után Kisfaludi Strobl nyert meg. A lap „Vigil” álnevű újságírója szerint a szoborra szánt 60.000 pengőt nemzeti felfogás szempontjából méltatlannak ítélték oda, aki nem csupán szabadkőműves volt, de intenzív baloldali kapcsolatokkal is bírt. Mindez persze nem csoda – így az írás –, hiszen a pályázati zsűriben három páholytag is helyet kapott. Az összeesküvés-elmélet nemzeti felfogás szempontjából kétségkívül nagy buzgóságot tanúsító szerzőjét az a tény már kevésbé zavarta, hogy az elkészítendő emlékmű modellje maga is maszon volt.

1945-öt követően nagyot fordult a világ. A művészeti életben belül egy időre megnőtt a progresszióval rokonszenvezők befolyása, ami a Horthy-rendszert kiszolgáló, az angol fővárosban hírnevet szerző, konzervatív, akadémikus-klasszicizáló stílusban dolgozó szobrász nimbuszának megtépázásához a politikai frontvonal mellett újabb területet nyitott. A gyúanyagot a monumentális Felszabadulási Emlékműre közvetlenül, pályázat nélkül kapott megbízás szolgáltatta. A nagy tekintélyű Kállai Ernő műkritikus már három hónappal a monumentum 1947. április 4-ei felavatása előtt, belső használatra leírt sorai szerint Kisfaludi Strobl a Gellért-hegyen a felszabadító szovjet katona emlékére „közhelyszerű pátosszal semmitmondó szobrot” állított. Ráadásul az kapta a megbízást, „aki a Horthy-rezsim alatt az uralkodó osztály tagjairól készült émelygően tetszetős, 'udvarias' portréplasztikákkal szerzett kétes hírnevet magának.” Az idézőjelbe tett 'udvarias' kitélt itt a 'hivatalos' szinonimájaként értelmezhetjük. A kritikus szavai mögül kilóg a lóláb. Strobl hírneve kétes értékű, mert portréinak felfogásával nem lehet egyetérteni, ezért a művész nem méltó arra, hogy ő kapja a nagyszabású megbízást. Ha már mégis megkapta, saját maga igazolásaként a szobor szükségszerűen csak rossz (közhelyes és üres) lehet.

A bírálatok irányának, ideológiai, illetve stílus szempontjainak pontos érzékeltetésére álljon itt két idézet a korszak jelentős teoretikusa, 1948-tól Strobl főiskolai professzortársa, Rabinovszky Máriusz két, nem a széles nyilvánosság elé szánt írásából. A két világháború közötti szobrászatunkban „a feudál-burzsóá revizionista ideológiát leghívebben a milleneum nevelte mesterek fejezték ki. A korszak legnagyobb arányú alkotását, a Tisza-szobrot még Zala György csinálta. Mellette Kisfaludi Strobl Zsigmond, Mecsekajay Horvay János, Szentgyörgyi István, Pásztor János kapták a legtöbb megbízást. (Érdekes lesz kivizsgálni, hogy az ellenforradalmi időkben legtöbb megbízást nyert szobrászok milyen szerepet játszottak a proletárforradalom három és fél hónapja alatt, milyen munkával vettek részt 1919. május 1-nek dekorálásában?).” Ugyanerről a korszakról egy másik írásában nem kis iróniával így fogalmaz: „a két világháború közt 'lázalmokat létrehozó életelixír' injiciál Klebi neobarokkja. Emez 1925 óta tombol, még mindig Zala, majd Strobl, Sidló, Lányi, Bory, Orbán stb. képviseli ezen izomdudoros illetve habse-lyembőrű bombaszt szobrászi rugalmait; ők a klebizmus igazi megtestesítői.”. No comment...

A jó tollú műíró, Radocsi Dénes az 1950-ben megrendezett I. Magyar Képzőművészeti Kiállításon szereplő Strobl alkotás – *És mégis megindul a munka* – kapcsán az 1946-ban mintázott szoborra vetítve vissza a szocreál három évvel később megfogalmazott normáit, így fanyalgott: „...hamis hangon szól Kisfaludy Strobl Zsigmond 'És mégis elindult a munka' című szobra... (a művész) a tartalmas mon-

danivalót patetikus lendülettel pótolja, ez a lendület azonban üres, nem tölti meg, nem teszi magától értetődővé a szocialista építés öröme”. Bár a törött gép-kereket emberfeletti erővel elforgató, félmeztelen munkás-hérosz lendületének talán kissé túlzott pátoszatát tekintve Radocsainak van bizonyos fokú igazsága, azonban ez nem *pótolja* a tartalmas mondanivalót, hanem *kihangsúlyozza* azt. A Strobl alkotásaira aggatott „patetikus” jelző egyébként olyan toposzá vált, amely a kor művészettörténészeinek írásaiban Rabinovszkytól Aradi Nóráig újra és újra visszhangzik. Az *És mégis megindul a munka* a szó legszorosabb értelmében két korszak határán álló mű, amely a legcsekélyebb mértékben sem mondható rosszabbnak vagy kevésbé őszintének, mint az ötvenes évek elejének erőltetett és gyakran közhelyszerű „szocreál” munkásábrázolásai.

A Stroblt ért bírálatok a Szabad Nép 1949. augusztus 7-i számában megjelent, vele készült interjúban szélesebb nyilvánosságot is kaptak. A riporter (alighanem nem más, mint Örkény István) a művészt nem kímélve, azt a vádnak beillő kérdést is nekiszegezte, hogy Kisfaludi Strobl műtermére ráférne egy alapos takarítás, hisz évtizedeken keresztül válasza volt a honi és a nyugati felső tízezernek, ami ideológiailag nehezen egyeztethető össze legújabb feladatával. A diplomatikus válaszban Strobl azt mondta, hogy „egy szobrász nem maga választja a modellt, mert csak azon dolgozhatik, amit megrendelnek. Minden szobor temérdek pénzbe kerül.”

Az 1950-ben, majd 1953-ban is Stroblnak ítélte Kossuth-díj, a nagy köztéri megbízások, valamint az intenzív moszkvai szakmai kapcsolatok jelezték, hogy a szobrász hamarosan kikerült a bírálható művészek kategóriájából. A személyével kapcsolatos kérdések ismételt felvetésére csak fél évszázaddal később, a rendszerváltás környékén került sor. Művészete újraértékelésének problematikája egyrészt a Szabadság-szobor eltávolítása vagy meghagyása, másrészt az egykor tervezett Horthy István-élmű főalakjával való azonosítása körüli polémiában csúcspontot ért el. A még mindig politikai indulatoktól befolyásolt diskurzusok mellett a Strobl-oeuvre egyik szeletének, nevezetesen köztéri emlékműveinek újraértékelésével Wehner Tibor próbálkozott. Bár ezzel kapcsolatban Wehner az ötvenes éveket nemes egyszerűséggel álművészeti alkotásokat létrehozó korszaknak nyilvánító véleménye túlzottan is magán viseli a mainstream művészetszemlélet jegyeit ahhoz, hogy teljesen objektív álláspontnak fogadjuk el, emellett azonban évtizedek óta először fogalmazott meg valóban tárgyilagos, szakmailag egzakt, a hibákat sem elhallgató elemzéseket Strobl több alkotásáról, amivel nagymértékben elősegítette az életmű újraértékelését.

A „lehet-e jó szobor egy Sztálin-szobor?” kérdésre nem annak függvényében kell válaszolnunk, hogy az ábrázoltat dicső generalisszimuszunk vagy véreskezű, paranoiás diktátornak tartjuk. A kérdésre a művész számára biztosított keretek szűkösségének ismeretében is igennel szükséges válaszolnunk, ugyanis a hiba nem őbenne van. A művészi alkotás értékelésének elsődleges szakmai szempontjai a kvalitásra és a tágabb értelemben vett stílári vonatkozásokra irányulnak, melyek magukba foglalják az adott társadalmi közeg igényeinek való megfelelést is. Ezek elsősorban a „hogyan?” kérdésre adnak választ, míg a „mit?” és a „kinek?” válaszai alapvető információkat szolgáltatnak ugyan, de számos művészeten kívüli vonatkozást is felvetnek, így az értékítéléshez csupán kisebb mértékben járulhatnak hozzá. A Kisfaludi Strobl-recepciót hosszú időn keresztül befolyásoló bírálatok döntő része nem a tárgyilagos szakmai megítélést elősegítő szempontrendszer tartotta szem előtt, ezért a művészeten kívüli, elsősorban politikai vonatkozások lehántása különösen is fontos feladatunk.